

leno svjetlo za razvoj nove teologije, koja se otvara prema svijetu, i materijalnom i duhovnom, a da se odveć ne vodi računa o starim, časnim, areopagitskim debatama.

Dovoljno je otvoriti knjige i članke što su napisani poslije drugog svjetskog rata da bismo se uvjerali, kako se u teologiji događa nešto nova, kako ona pokušava izići iz stanja u kojem se zadovoljavala sa samom sobom i kako pokušava suočiti se s novim stvarnostima, sa svijetom znanosti, ekonomije, s državom, kako bi uistinu bila aktivna u revolucionarnom formiranju svijeta.

Ova nastojanja oko teologije zemaljskih vrednota su ustvari dio borbe što je Crkva vodi za svijet, gdje je svijet ozbiljno uzet kao i Crkva, Crkva kao i svijet i gdje se jednako izbjegava doketizam, monoteletizam, monofizitizam, kao nestorijanizam i deizam.

Formira se nova teologija, autentična teologija koja suočava premise vjere s rezultatima nauke i svijeta, teologija koju Učiteljstvo blagoslivlje.

Činjenica da već danas imamo teologiju povijesti, teologiju smrti, teologiju domovine, nekoliko pokušaja teologije rada, teologiju znanosti jasno govori, da se dogodilo nešto nova o čemu se prije par desetljeća ni slutiti nije moglo. Ništa što proponiraju nauke, nijedno pitanje što se odnosi na čovjeka i na svijet nije tuđe današnjoj živoj teologiji.

A to je stvarna novost i za najmanje upućenog u klasičnoj teološkoj problematici.

O. Ignacije Vugdelija

LITURGIJA — DUHOVNOST CRKVE

Pokret za obnovu liturgije osobito je zaslužan što se liturgiji dalo pravo mjesto u krugu teoloških znanosti i u duhovnom životu vjernika. Iz onog dekadentnog položaja rubricističke ere — kada je govor o teoretskoj strani — i neaktivnog sudjelovanja vjernika u svetim obredima — kada je govor o praktičnoj strani — mi smo svjedoci ne samo dužne restauracije liturgijskog duha nego i stvaraoči novog, našem vremenu prikladnog i potrebnog. I dok su pioniri liturgijskog pokreta morali, često puta, imati mnogo hrabrosti da bi uspjeli u svojim nastojanjima, a ponekad nalazili zapreke i kod odgovornih pastira, danas nama upravo odozgo dolaze inicijative i direktive u tom smislu. Sjetimo se za primjer samo činjenice

da nam Koncil Vat. II ne samo predlaže nego i nalaže »da studij liturgije u sjemeništima i u redovničkim kućama za studij, treba staviti među nužne i više discipline, a na teološkim fakultetima među glavne discipline« (»De sacra liturgia«, 16). U želji da se liturgijsku baštinu pruži na prikladan i potpun način u istom broju spomenute koncilske konstitucije se kaže, da »studij liturgije treba dati u teološkoj, povjesnoj, duhovnoj i pastoralnoj perspektivi«.

Nas, međutim, ovdje toliko ne zanima problem studija liturgije koliko praktična njena primjena u svagdašnjem životu vjernika. Želimo dakle govoriti o liturgiji kao duhovnosti, naglašavajući osobito da ona prestavlja duhovnost same Crkve.

Kad liturgiju izdvajamo kao duhovnost, onda ne mislimo da se ona razlikuje po sredstvima i po cilju od ostalih duhovnosti. Svim duhovnostima je naime isti cilj: duhovno posvećenje ljudi po milosti i ljubavi. I sredstva su čak ista, ali se različito s njima služe razne duhovnosti. Upravo zbog ovoga dolazi do različitih duhovnosti. Doista, razlike su akcidentalne, ali se one u primjeni znatno osjećaju, pa prema tome i razlikuju. U ovom smislu možemo govoriti o liturgiji kao posebnoj duhovnosti. Spomenimo, prije svega, njezine bitne oznake.

U oznaku jedinstva . . . po Kristu

Otkupljenje čovječanstva se, na izvjestan način, nastavlja, iako je Krist jedamput zauvijek i za sve zaslužio otkup. Nastavlja se po životu i radu Crkve koja kao putujući narod Božji nastavlja ulogu Krista na zemlji. Ona to vrši kao zajednica. Poput Mojsija koji je vodio izabrani narod kroz pustinju — izmolivši mu manu kao hranu i ognjeni stup kao putokaz — prema obećanoj zemlji, i ona vodi svoj izabrani narod kroz nesigurnost ovozemnog života u znaku Krista i sakramenata, osobito Euharistije. Ona to čini potpunije i savršenije, koliko je savršenija i potpunija stvarnost od slike.

1. Ovo se vodstvo u prvom redu odlikuje karakterom jedinstva. To je ono jedinstvo koje liturgijska duhovnost uspostavlja u svom javnom bogoštovanju, u svojem sakramentalnom djelovanju i u duhovnoj aktivnosti koja postaje domena svih vjernika⁽¹⁾. Ova dimenzija jedinstva, koja nas po svojoj vertikali povezuje sa Kristom a po svojoj horizontali sa braćom ljudima, pomaže nam da se oslobađamo duhovnosti koja pretjerano naglašava pažnju na vlastitu osobu. U stano-

vitom smislu »može se reći — kaže Dom C. Vagaggini — da je liturgijska duhovnost izrazito »ekstatična«, ili jednostavnije, da ona prisiljava da izađemo iz sebe, radije nego da od sebe stvaramo središte svojih briga, pa bile one i duhovne» (2).

2. Po Kristu, s Kristom, i u Kristu se odvija i dobiva potpuni smisao svaka naša radnja. Ona duhovna na osobiti način. Liturgijski tekstovi su puni ovakvih misli. Posebno istaknute nalazimo ih u euharistijskom misteriju, koji je punina cjelokupnog pashalnog misterija, najdivniji plod i uvijek čudesni kontinuitet Kristova utjelovljenja. On je tu radi nas i radi našega spasenja, pa je u tom smislu »sudjelovanje u Euharistiji domet prema kome teže svi ostali sakramenti, sakramentali i sva ostala srestva kojima Crkva raspolaže. Izvor svih milosti u sadašnjem redu, Euharistija je dakle u središtu liturgije i liturgijske duhovnosti« (3).

Obilježena karakterom jedinstva i substancijalnom povezanošću s Kristom, liturgijska duhovnost se pokazuje kao duhovnost koja zajedničko pretpostavlja privatnom, teološke stvarnosti pojedinačnoj osjećajnosti, objektivno subjektivnom i zajedništvo misli i volje pretjeranoj zaokupljenosti za vlastite brige (4). Naravno, ona na ovaj način ne gazi privatni izraz vjernika, nego ga pravilno usmjeruje, i ne umanjuje vrijednost ljudske osobe, nego joj pomaže da po Kristu pravi izraz svoj osobnosti.

... duhovnost Crkve

Iako je Crkva oduvijek poštivala osobna nadahnuća po božnih vjernika i često čak preporučivala korisnost takvih nadahnuća za druge vjernike, ona nikada nije ispuštala promicati duhovnost sakramenta. U stvari ovo prestavlja, suštinski rečeno, liturgijsku duhovnost. Crkvi je uvijek bilo stalo do toga da njezini vjernici crpe upravo u liturgijskom pokladu istinsko bogastvo svojih duhovnih težnji. Dom Brasó ovu misao zgodno podcrtava kad kaže: »Među svim srestvima kojima Crkva raspolaže da dade vjernicima sigurna pravila kršćanskog života i duhovnog savršenstva, nijedno nije tako općenito, tako pristupačno i tako djelotvorno, kao liturgija (5). Zato je ova duhovnost ne samo središte kulta nego i psihološka osovina svagdašnjeg kršćanskog života.

Dosljedno ovome, druge duhovnosti, kolikogod bile privlačive pojedinim grupama ljudi i kolikogod im one čak bile spasonosne, ne mogu se staviti u rang sa duhovnošću Crkve,

to jest sa liturgijskom duhovnošću. I ma da Crkva nije, strogo govoreći, formulirala svoju duhovnost, ona je ipak posjeduje. Kao majka i učiteljica naroda, ona već od samog Krista vrši svoju duhovnu pedagogiju koja se ne može uzeti i smatrati kao jedna od pedagogija. Nitko osim Crkve ne može na sebe primijeniti riječi Evandjelja: »Ne dopustite da vas nazivaju rabbi jer imate samo jednog Učitelja, a svi ste braća!... Također ne dopustite da vas nazivaju vodama jer imate samo jednog Vođu: Krista!« (Mt. 23, 8-12). Svjesna da je upravo ona Krist u vremenu, Crkva je svoju duhovnu pedagogiju uvijek prepostavljala ostalim pedagogijama. Ove posljednje su u toliko bile bolje u koliko su više imale udjela u prvoj.

Ovdje bismo mogli, da potkrijepimo ovu misao, navesti mnogo citata iz spisa vrhovnog učiteljstva. Zadovoljimo se samo sa njih nekoliko iz »Mediator Dei« od Pija XII i iz liturgijske konstitucije »De sacra liturgia« koncila Vat. II.

Kroz čitavu encikliku »Mediator Dei« se, u prvom redu, provlači misao: svojim sadržajem liturgija prestavlja glavni izvor duhovnog života svih vjernika. Redoviti put spasenja Kristovih vjernika postiže se upravo putem sakramenata. Zato će svako duhovno nastojanje težiti tim srestvima i svako traženje posvećenja i konačnog spasenja izvan ovog, bilo bi najveći propust. Evo što se u vezi s tim kaže u »Mediator Dei«: »Ako bi privatna i nutarnja pobožnost pojedinaca omalovažavala svetu Žrtvu Mise i sakramenata, . . ., to bi očito bila beskorisna stvar i vrijedna prijekora« (MD 528).

Druga misao koja je naglašena u ovoj enciklici nadovezuje se na ovu koju smo gore naveli: privatna pobožnost, pa prema tome i svaka izvanliturgijska duhovnost — makar bila preporučena od Crkve — treba se što više inspirirati liturgijskom duhovnošću. »Apsolutno je ipak nužno — kaže se u »Mediator Dei« — da nadahnuće za nasljedovanje i prakticiranje određenih pobožnih vježbi dolazi od »Oca svjetlosti, izvora najdivnijih stvari i svakog savršenog dara« (Jk. 1, 17); dokaz tome će biti efikasnost s kojom ove vježbe budu pomagale da se ljubi i da se uvijek sve više razvija kod vjernika želja za sudjelovanjem u sakramentima . . .« (MD 636).

Opazajući »prolazak Duha Svetoga« i poslušna tom istom Duhu, Crkva naših dana razvija i preporuča iste ove misli svojim vjernicima. U koncilskoj konstituciji »De sacra liturgia« nalazimo ih formulirane na slijedeći način: »Liturgija je vrhunac kome teži djelovanje Crkve, i u isti mah izvor iz kojega proističe sva njezina snaga . . .; liturgija potiče vjernike,

nasićene »pashalnim tajnama« da imaju »samo jedno srce u pobožnosti«; ona moli da »čuvaju u svome životu ono što su primili preko vjere«; ... Iz liturgije, a osobito iz Euharistije, proističe kao iz izvora milost u nama i po njoj se sa maksimalnom efikasnošću postiže posvećenje ljudi u Kristu, ... (»De sacra«, 10).

Liturgijska duhovnost i naše vrijeme

Ako bacimo pogled unatrag, tamo u početku liturgijske obnove pa dalje, opažamo, sve veći interes i sve veće sudjelovanje u svetom bogoslužju. I ne samo da se pobudilo zanimanje za same liturgijske čine, nego se sve više osjeća i sa radošću konstatira, da se duhovnost sakramenata, posebno mise, odražava i u običnom životu vjernika. Kao što se ono u samom početku liturgijskog pokreta posezalo za djelima Dom Guéranger-a, tako se u punom njenom jeku rado uzimalo i čitalo popularna djela Pija Parsch-a i Romana Gvardini-a. Spomenuti liturgičari, kao i mnogi drugi, doista su uspjeli približiti Božjem narodu bogatstvo liturgijske baštine, pa je vrhovno učiteljstvo sa zadovoljstvom promatralo i poticalo ovakva gibanja. Što više, ono je čak uzelo u svoje ruke ovaj pokret i mnogo doprinjelo njegovom zdravom razvoju. Sjetimo se samo s kojim oduševljenjem je sav katolički svijet primio na pr. obnovu obreda Svete sedmice, uvađanja živoga jezika u liturgijske obrede, pružanje mogućnosti većeg sudjelovanja vjernika u obredima, itd.

Međutim, dok se rado spominjemo ovog gibanja i dok s ponosom ističemo mnoge dobre plodove, realno je priznati, da još nije sve učinjeno. Pogotovo ne, kada se radi o proživljavanju liturgijskih obreda sa strane vjernika. Mnogo se truda uložilo u sudjelovanje puka u liturgiji i u širenju tog istog u svagdašnji i obični život, ali smo još daleko od toga da bismo spokojno mogli prekrižiti ruke. Ali dok se sa strane vrhovnog učiteljstva i liturgijskih stručnjaka ulaže krajnje napore za što uspješnijom adaptacijom liturgije našem vremenu, ima ih (osobito među klerom!) koji sa čuđenjem pitaju: »Kada će više svršiti ta obnova«! Udobnije je doista »jednom zauvijek« urediti što treba urediti, ali nam struktura čovjeka — čovjeka koji se *nikada* ne prestaje mjenjati — takvu udobnost nimalo ne preporučuje. Uostalom, liturgijska konstitucija »De sacra liturgia« je daleko od ove statičnosti i njezine stranice nam

govore da je liturgija »semper reformanda«. Zato se s pravom nadamo, da ono najljepše što nam liturgijska reforma ima dati, tek ima doći...

Sv. Jeronim je kliktao od veselja dok je slušao vjernike svoga doba kako pjevaju psalme u crkvi i na poslu, a sv. Augustin je plakao od radosti slušajući pjevanje psalama u Ambrozijevoj katedrali. Uolikoj mjeri ovo može biti istina za naše vrijeme? Teško je tvrditi da je vjerenicima našeg doba liturgija u tolikoj mjeri privlačna i još teže, da ima takvog odjeka u duhovnom životu vjernika izvan svetog bogoslužja. Ponavljamo, liturgijski pokret je mnogo učinio, ali problema još ima. Nikada ih neće nedostajati. Spomenimo neke.

Simbolika liturgije u cijelini, a posebno simbolika sakramenata, toliko je ponekad neshvatljiva i nerazumljiva vjerniku našeg doba koliko je antropologija našeg vremena različita od onog u kojem su se razvili obredi koje, u većini još nepromjenjene, mi danas imamo. Ništa nije čudno, nego je dapače posve normalno, da čovjek ovako izrazite urbanizacije drugčije doživljava pojedine simbole nego li ih je doživljavao čovjek izrazito seoskog mentaliteta. Možemo čak reći, da čovjeku našeg vremena izmiče svaka vrijednost simbola. Joseph Folliet, francuski psiholog i sociolog u vezi s tim zapaža: «Naši suvremenici su gotovo savim izgubili smisao simbola, ili točnije, simbolizam je izgubio svoje mjesto. Dok se nekoć simbole uzimalo iz prirode, i u njima gledalo tragove i pečat Božji, suvremeni simboli imaju dosta abstraktni karakter» (6). Problem je konkretan i ljudi našeg doba ga konkretno doživljavaju. Liturgija im je radi toga često puta nerazumljiva i odveć blijedo odsjeva u njihovom duhovnom životu.

Lijek ovoj pojavi sigurno nećemo naći u prihvaćanju mode, ali moramo prihvatiti činjenicu nove antropologije i tražiti...

Spomenimo još jedan problem. Naše vrijeme ne pozna »poslušnost« starijih generacija. Živimo u vrijeme emancipacije na svim područjima i u svim slojevima. Suvremeni čovjek je sve svjesniji vrijednosti vlastite osobe bez obzira na zavnje i posao koji radi. Doista, ovaj proces osamostaljivanja i afirmacije se zbiva u okviru socijalizacije a ova opet ima sve veću težnju oslobođenja psihologije masa u korist stvaranja grupa.

I na liturgijskom planu treba ozbiljno tretirati ovaj fenomen, jer on i ovdje dolazi do izražaja. On svakako traži potpunije uklapanje vjernika u liturgijske obrede, kao i u pripravljanje tih istih obreda. S druge strane, svećenici ne bi

smjeli — iako uvijek ostaju glavni akteri svake liturgijske celebracije — nastupati kao jedini službenici oltara i jedini širitelji liturgijskog duha izvan svetih obreda.

Na Crkvu spada da usavršava liturgiju-svoju duhovnost i da je adaptira svojim vjernicima. Naravno, to u prvom redu spada na crkveno učiteljstvo, ali mi, djeca Crkve, ne smijemo zato neaktivno čekati... Liturgijskim duhom ćemo se onoliko obogatiti koliko budemo imali učešća u njegovom stvaranju. U takvom raspoloženju mi ćemo naći onu potrebnu ravnotežu duha i sa koncilskim ocima smjet ćemo kazati: »Zato u žrtvi mise mi molimo Gospodina »da iza kako je primio dar naše duhovne žrtve« on učini sebi »od nas vječnu žrtvu«! (»De sacra liturgia«, 12).

Bilješke: (1) crf. G. M. Brasó, Liturgie et vie spirituelle, Tournai (Desclée) 1964, str. 30.; (2) Dom C. Vagaggini, Initiation théologique à la liturgie, Bruges-Paris (Biblica) 1963, str. 155.; (3) ibid., str. 154.; (4) isp. G. M. Brasó, nav. djelo, str. 28.; 28.; (5) ibid., str. 293.; (6) Notes et réflexions: un sociologue, u La Maison-Dieu 69 (1962), str. 139.

B. Škunca

PRED PROBLEMOM KONCILSKE ADAPTACIJE REDOVNIČKOG ŽIVOTA

Mene je uvijek zanimao taj problem. Nijesam među onima, koji smatraju, da je redovništvo u katoličkoj Crkvi praktično otpisan oblik religioznog života i da na njegovo mjesto valja da stupi novi tip savršenosti, u kojemu neće biti razlike u religioznom doživljavanju između »duhovnih« i »svjetovnih« osoba, a pogotovu između svjetovnog i redovnog klera: svi ćemo biti »savršeni«, svi »redovnici« duhom, svi »siromašni«, svi »apostoli«, ali bez balasta formi. Za mene su to utopije i fantazije. Ni u najidealnijem stanju Crkve neće biti »savršeni«. »Savršeni« će uvijek u njoj biti manjina. A bit će upućeni i na specifičan način života, koji će ih diferencirati, pa, na svoj način, i izolirati od većine i mase vjernika i pomagati im, da se izdignu nad druge po oduhovljenju i posvećenju. Ono, što je stvorilo redovništvo u vremenima prije nas, podržat će ga i danas: duše, koje Bog k sebi na poseban način pozove i pritegne, podizat će se od njega emancipacijom od običnosti, životom u zajednici i međusobnom ispomaganju,